

زندگانه: میرباقری، سید محمد مهدی، ۱۳۴۰ -
ان و نام پدیدآور: حکمت حکومت / مولف سید محمد مهدی میرباقری
بین کارگروه تدوین حکمت.
خصصات نشر: قم: تمدن نوین اسلامی، ۱۳۹۸.
خصصات ظاهری: ۲ ج. ۵/۲۱×۵/۱۴ د. سم.
ک: ۲-۵-۶۲۷۰-۶۲۲-۹۷۸: دوره: ۵-۴-۶۲۷۰-۶۲۲-۹۷۸: ج. ۱:
۶۲۷۰-۶۲۲-۹۷۸: ج. ۲:
عیت فهرست نویسی: فیبا
داشت: ج. ۲ (چاپ اول: ۱۳۹۸) (فیبا).
داشت: کتابنامه.
رجات: ج. ۱، ضرورت و آثار حکومت دینی. ج. ۲، مبانی، نظریه و
انتار حکومت دینی.
وع: حکومت دینی
وع: (Polity (Religion)
وع: ولایت فقیه
وع: Wilayat al-faqih
سه افزوده: کارگروه تدوین حکمت
بندی کنگره: ۱۳۹۸ ج ۸ م ۹/۲۳۱ BP
بندی دیویی: ۲۸۳۲/۲۹۷
اره کتابشناسی ملی: ۵۶۵۹۰۳۴

سید محمد مهدی متین قلی

حکمت حکومت و آفات حکومت غیردینی

ناشر: تمدن نوین اسلامی

سرپرست تدوین: کارگروه تدوین حکمت

صفحه آرا: حسن ناصری

طراح جلد: علی رضا پوراکیبری

نوبت چاپ: اول

شمارگان: ۱۱۰۰ نسخه

قیمت: ۳۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۲۷۰-۰۴-۵

فروش: مرکز پخش تمدن نوین ۰۹۱۰۴۶۴۶۲۱۲ و ۰۲۵ ۳۲۶۰ ۳۲۷۱

فهرست اجمالی

گفتار آغازین: ضرورت، سرفصل‌ها و روند مباحث حکومت دینی ۱۷....

بخش اول: ضرورت حکومت دینی / ۳۵

گفتار اول: عدم ضرورت حکومت دینی از منظر دین حداقل ۳۷.....

گفتار دوم: ضرورت حکومت دینی از منظر دین حداکثر ۹۵.....

گفتار سوم: نسبت بین عقل و وحی، مبنای دین حداکثر ۱۸۷.....

گفتار چهارم: ابتناء نظریات مخالف ولایت فقیه بر مبنای دین حداقل ۲۳۷.

بخش دوم: آفات حکومت‌های غیردینی / ۲۵۹

گفتار پنجم: استبدادی بودن حکومت‌های دموکراتیک ۲۶۱.....

گفتار ششم: آفات چهارگانه حکومت‌های غیردینی ۲۹۱.....

گفتار هفتم: ظرفیت حکومت دینی در رفع آفات حکومت‌های غیردینی ۳۳۱

فهرست تفصیلی

مقدمه	۱۳
گفتار آغازین: ضرورت، سرفصل‌ها و روند مباحث حکومت دینی	۱۷
۱- مهم‌ترین سرفصل‌های مباحث حکومت دینی	۱۹
۱-۱- مروری بر مباحث کلامی	۱۹
۱-۲- مروری بر مباحث علوم سیاسی	۲۱
۱-۳- مروری بر مباحث فقهی- حقوقی	۲۲
۲- ضرورت طرح مباحث حکومت دینی	۲۳
۲-۱- تثبیت سیاسی انقلاب با دین‌پنداره شدن شعار حکومت دینی در فرهنگ جوامع	۲۴
۲-۲- مقابله با طرح حکومت دینی، غطه‌کانونی تهاجم فرهنگی دشمن	۲۶
۳- روند ارائه مباحث حکومت دینی	۳۰
بخش اول: ضرورت حکومت دینی / ۳۵	
گفتار اول: عدم ضرورت حکومت دینی از منظر حد اقل	۳۷
- معنای دین حد اقل	۴۰
۱- طرح و نقد دلیل اول	۴۲
۱-۱- طرح دلیل: احتیاج به دین در امور اخروی و استغناء از دین در امور دنیایی	۴۲
۱-۲- نقد از منظر ادله نقلی: تجلی همه موضع‌گیری‌های انسان در عالم آخرت	۴۶
۱-۳- نقد از منظر ادله عقلی: پیوستگی همه ابعاد وجودی انسان	۴۸
۲- طرح و نقد دلیل دوم	۵۳

- ۲-۱. طرح دلیل: جامعیت دین مستلزم تعطیلی عقل، حس و تجارب باطنی ۵۳
- ۲-۲. نقد دلیل: جامعیت دین مستلزم نیازمندی عقل و حس به هدایت وحی ۵۴
۳. طرح و نقد دلیل سوم ۶۱
- ۳-۱. طرح دلیل: ادعای عدم جامعیت معرفت‌های دینی با تکیه بر استقراء ۶۱
- ۳-۲. نقد اول: ناتمامی ادعای استقراء ۶۲
- ۳-۲. نقد دوم: جامعیت دین و تکامل‌پذیری معرفت‌های دینی ۶۲
- ضمیمه گفتار اول: بررسی دو نظریه در حوزه دین حداقل ۶۹
۱. نظریه قبض و بسط معرفت دینی ۷۱
- ۱-۱. تقریر نظریه ادعای احیاء دین با تعریف نسبت خاصی بین دین ثابت و جهان متحول ۷۱
- تکامل معرفت دینی تابع تکامل علوم مدرن ۷۲
- ۱-۲. نقد نظریه: توسعه تحریف دین با توسعه فرهنگ مدرن ۷۵
- تبعی شدن معرفت دینی نسبت به علوم مدرن ۷۵
- تکامل علوم مدرن تابع تحولات ماده یا تکامل اهواء ۷۶
- ۱-۳. احیاء دین مستلزم حاکمیت معرفت دینی بر تکامل معرفت بشری ۸۰
- تکامل معرفت دینی تابع تکامل تئوری به دین ۸۱
- اصول حاکم بر تکامل معرفت دینی ۸۲
- پاسخ به یک اشکال ۸۵
۲. نظریه وکالت حکیم ۸۸
- ۲-۱. سلب حق حاکمیت از فقیه، حاصل نگاه حداقلی به دین در این نظریه ۸۹
- ۲-۲. طبقه‌بندی علم در حکمت یونان، مبنای نگاه حداقلی به دین در این نظریه ۹۰
- گفتار دوم: ضرورت حکومت دینی از منظر دین حداکثر ۹۵
۱. دلیل اول: برهان دین حداقل بر اضطرار به وحی ۹۹
- ۱-۱. ناتوانی عقل و حس از تأمین سعادت ابدی، برهان دین حداقل ۱۰۰
- ۱-۲. اثبات دین حداکثر در فرض ارتباط معیشت با سعادت ۱۰۲

- ۱-۳. نفی استقلال معیشت از سعادت ابدی ۱۰۴
- التزام به دو برنامه سعادت، نتیجه استقلال معیشت از سعادت ابدی ۱۰۶
- پیوستگی زوایای وجود انسان، دلیل بطلان التزام به دو برنامه سعادت ۱۰۸
- ادعای امضاء معیشت مادی توسط دین، مستلزم استقلال معیشت از سعادت ۱۱۱
- جمع‌بندی دلیل اول ۱۱۴
۲. دلیل دوم: پذیرش سلطه کفر، لازمه دین حداقل ۱۱۵
- ۱-۲. دین حداقل مستلزم واگذاری مدیریت توسعه ۱۱۶
- ۲-۲. دولت‌های امروزی عهده‌دار توسعه ارزش‌های الهی یا مادی ۱۱۷
- توسعه‌یاب بودن دولت‌های امروزی ۱۲۰
- جهت‌دار بودن توسعه ۱۲۲
- دیگری، ضرورت توسعه‌یاب بودن دولت‌های امروزی ۱۲۳
- ۲-۳. دین حداقل مستلزم انحلال در توسعه ارزش‌های مادی ۱۲۴
- جمع‌بندی دلیل دوم ۱۲۹
۳. دلیل سوم: توحید در پرستش مستلزم دین حداکثر ۱۳۲
- ۱-۳. طرح اجمالی بحث و مؤیدات روایی آن ۱۳۲
- همه شئون فرد و جامعه عرصه توحید در پرستش ۱۳۲
- تحقق توحید در گروه‌ها و هم‌گویی همه شئون فرد و جامعه بر مدار ولایت اولیاء الهی (علیه السلام) ۱۳۵
- ۲-۳. تحلیل مسئله: ارتباط یا استقلال معیشت از توحید ۱۴۳
- اشتراک دین حداقل و حداکثر در پذیرش سعادت ابدی ۱۴۳
- اختلاف دین حداقل و حداکثر در ارتباط معیشت و عمل اجتماعی با سعادت ابدی ۱۴۳
- تعریف سعادت ابدی به توحید در پرستش ۱۴۵
- ۳-۳. طرح ادعا: معیشت و عمل اجتماعی، عرصه پرستش ۱۴۶
- مقدمه اول: ولایت و تولی، رکن عمل اجتماعی ۱۴۶
- مقدمه دوم: جهت‌داری ولایت و تولی اجتماعی ۱۵۳
- مقدمه سوم: اضطرار انسان به حضور در ولایت و تولی اجتماعی ۱۵۵

ضمیمه گفتار دوم: رابطه دین با ایدئولوژی و توسعه ۱۶۵

۱. رابطه دین و ایدئولوژی ۱۶۷

۱-۱. معنای ایدئولوژیک بودن دین در مکتب مارکسیسم و نقد آن ۱۶۸

۱-۲. ایدئولوژیک بودن دین در عین فرازمانی بودن آن ۱۶۹

۱-۳. ایدئولوژیک بودن دین در عین اختصاص آن به سعادت ۱۷۳

۲. رابطه دین و توسعه ۱۷۸

۲-۱. مبنای بحث: وجود دو نوع توسعه مادی و الهی ۱۷۸

۲-۲. رویکردهای رایج در نسبت بین دین و توسعه ۱۸۰

۲-۳. رویکرد مختار: ضدیت دین با توسعه مادی در عین پذیرش توسعه الهی ۱۸۱

- حیات اجتماعی انسان حوزه پرستش و جهاد اکبر ۱۸۴

گفتار سوم: نسبت بین عقل و وحی، مبنای دین حداکثر ۱۸۷

۱. نظریه اول: استغناء از وحی و نفی عقل مستقل ۱۸۹

۲. نظریه دوم: احتیاج به وحی در عین استقلال عقل و حس و شهود ۱۹۰

۱-۲. اشتراک نظریه اول و دوم در نگاه معرفت‌شناسانه ۱۹۲

۲-۲. افتراق نظریه اول و دوم در اصل نیاز به وحی ۱۹۵

۲-۳. عدم جامعیت دین، لازمه نقاط مشترک این دو نظریه ۱۹۷

- استقلال دانش بشری از وحی، اساس طبقه‌بندی رایج علوم ۱۹۸

- دین حداقل لازمه طبقه‌بندی رایج علوم ۲۰۴

- تأثیرگذاری نظریه دوم در محدوده فقه موجود ۲۰۶

- عدم تحقق جامعیت دین با توسعه مفهوم دین به همه علوم ۲۱۱

- جمع‌بندی ۲۱۳

۳. نظریه سوم: پیدایش نظام علوم بر اساس تعبد به وحی ۲۱۹

۱-۳. تقدم اختیار بر فهم ۲۱۹

۲-۳. عرصه فهم، عرصه پرستش ۲۲۱

۳-۳. تعبد به وحی، معیار حقانیت فهم ۲۲۲

۴-۳. احتیاج به روش‌های هماهنگ برای دستیابی به نظام دانش حق ۲۲۴

گفتار چهارم: ابتناء نظریات مخالف ولایت فقیه بر مبانی دین حداقل ۲۳۷.

۱. اثبات نظریه ولایت فقیه مستلزم تکامل در مبانی ۲۴۱

۱-۱. مبنای کلامی نظریه ولایت فقیه ۲۴۲

۱-۲. مبنای فلسفه تاریخی نظریه ولایت فقیه ۲۴۲

۲. انکار نظریه ولایت فقیه حاصل مبانی رایج ۲۴۵

۲-۱. رویکرد انفعالی در فقه، حاصل اتکا به مبانی رایج ۲۴۸

۲-۲. وکالت حکیم و نظارت فقیه، حاصل اتکا به مبانی رایج ۲۵۰

بخش دوم: آفات حکومت‌های غیردینی / ۲۵۹

گفتار پنجم: استبدادی بودن حکومت‌های دموکراتیک ۲۶۱

۱. اسارت انسان‌ها و نفی آزادی آنها در حکومت‌های دموکراتیک ۲۶۴

۱-۱. تحلیل نظری بحث ۲۶۶

۱-۲. تحلیل آماری بحث در سطح کلان و خرد ۲۷۳

۲. تحقیر انسان‌ها و نفی کرامت آنها در حکومت‌های دموکراتیک ۲۸۳

۳. پوچی انسان‌ها و نفی هویت آنها در حکومت‌های دموکراتیک ۲۸۷

گفتار ششم: آفات چهارگانه حکومت‌های غیردینی ۲۹۱

۱. آفت اول: اسارت انسان‌ها و نفی آزادی آنها ۲۹۴

۲. آفت دوم: تحقیر انسان‌ها و نفی کرامت آنها ۲۹۸

۲-۱. توسعه انسانی اساس توسعه جوامع ۲۹۹

۲-۲. توسعه تعلق به دنیا اساس توسعه انسانی در جوامع مادی ۳۰۰

۲-۳. توسعه تعلق به دنیا اساس تحقیر انسان در جوامع مادی ۳۰۵

۲-۴. فراغت از دنیا اساس کرامت انسان در جوامع الهی ۳۰۹

۳. آفت سوم: پوچی انسان‌ها و نفی هویت آنها ۳۱۰

۳-۱. عدم اشباع فطرت در جوامع مادی منشأ احساس پوچی ۳۱۱

۳-۲. اشباع فطرت در جوامع الهی منشأ احساس هویت ۳۱۷

۴. آفت چهارم: اضطراب انسان‌ها و نفی امنیت آنها ۳۱۷

۴-۱. تعلق به دنیای متحول ریشه اضطراب و ناامنی ۳۱۸

- ۴-۲. توسعه تعلق به دنیا ریشه توسعه اضطراب ۳۲۲
- ۴-۳. ناتوانی قوانین مادی در رفع اضطراب و ناامنی ۳۲۴
۵. اشتراک حکومت‌های ضد دین و دین حداقل در آفات چهارگانه ۳۲۷
- گفتار هفتم: ظرفیت حکومت دینی در رفع آفات حکومت‌های غیردینی ۳۳۱
۱. نگرش توحیدی به مبانی و اهداف در حکومت دینی ۳۳۵
- ۱-۱. محبت و لذت معنوی جایگزین تعلق به دنیا ۳۳۶
- ۱-۲. دعوت به توحید و معاد جایگزین رفاه مادی ۳۳۹
۲. گره خوردن اعدای دین و معیشت در حکومت دینی ۳۴۳
۳. ایجاد تمدن همه‌جانبه، راهکار دستیابی به سعادت در حکومت دینی ... ۳۴۵
۴. رفع آفات حکومت‌های غیردینی در حکومت دینی ۳۴۸
- ۴-۱. ایثار و آزادی به جای افسارت ۳۴۹
- ۴-۲. عزت و کرامت به جای تحقیر ۳۵۰
- ۴-۳. هویت بخشی به جای پستی ۳۵۲
- ۴-۴. امنیت به جای اضطراب ۳۵۲
- نمایه ۳۵۵

مقدمه

مجموعه گفتارهای «حکمت حکومت» در امتداد مجموعه گفتارهای «ولایت الهیه» و «حکمت تاریخ» قرار دارد و یکی از حلقه‌های مهم منظومه فکری استاد سید محمد مهدی میرباقری محسوب می‌شود.

مجموعه «ولایت الهیه» نظام عالم را مبتنی بر وحی توصیف می‌کند و جایگاه الوهیت، نبوت و امامت را در نظام خلقت و نظام پرستش توضیح می‌دهد؛ مجموعه «حکمت تاریخ» این جهان‌نگری را بر تاریخ تطبیق می‌دهد و تصویری موحدانه از مبدأ و مسیر و منتهای تاریخ بشر بر محور انبیاء و اولیاء الهی به دست می‌دهد؛ در ادامه، مجموعه «حکمت حکومت» زیرساخت‌های معرفتی حکومت دینی و نظام ولایت اجتماعی را تبیین می‌کند و آفای تازه از چرایی و چگونگی جریان توحید و ولایت الهیه در ساحت حیات اجتماعی بشر می‌گشاید.

اساساً حکمت همان نظام معارف دینی است که بر اساس فهم اجتهادی از قرآن و روایات به دست می‌آید؛ بنابراین «حکمت حکومت» به مثابه نوعی حکمت مضاف و به معنای

تبیین و تشریح «نظریه حکومت» برپایه نظام معارف است.

جلد اول این کتاب، با رویکردی انگیزشی، از منظر ضرورت حکومت دینی وارد موضوع بحث می‌شود و بسیاری از مباحث حکومت دینی را از این زاویه مرور می‌کند. همچنین در این جلد، برخی از عمده‌ترین آفات حکومت‌های غیردینی از قبیل استبداد، تحقیر انسان‌ها و نفی کرامت، پوچ‌گرایی و نفی هویت، ناامنی و اضطراب مطرح می‌شود و از آنجا که این آفات ناشی از ضعف مبانی و اهداف حکومت‌های غیردینی است، بنابراین می‌توان گفت که چنین آفت‌هایی لازمه قهری حکومت‌های غیردینی و نتیجه طبیعی آن هستند. در این جلد توضیح داده می‌شود که آفات فوق در حکومت دینی و الهی وجود ندارد، بلکه آنچه در حکومت دینی وجود دارد آثار و برکات دیگری همچون رواج ایثار، امنیت، کرامت، هویت، و تحقق آزادی و توسعه تاریخی آن است.

در جلد دوم کتاب، مباحث حکومت دینی با رویکرد آموزشی‌تری مطرح می‌شود و نظم و انسجام دیگری به خود می‌گیرد. در این مجلد استاد ابتدا نظریات مطرح در نسبت بین دین و دولت را به صورت اجمالی بیان می‌کنند و برای تصاویر بین نظریات، ضرورت تحلیل مبانی حاکم بر آنها را متذکر می‌شوند. بر همین اساس، در بخش اول کتاب، استاد چهار مبنای مهم و جدی در مباحث حکومت دینی را طرح می‌کنند و تأثیر این مبانی در نظریه حکومت دینی را توضیح می‌دهند. ایشان در این بخش، پس از طرح و نقد رویکردهای مختلف در هر مبنا، به طرح رویکرد خود می‌پردازند. چهار مبنایی که در این

بخش طرح می‌شوند عبارت‌اند از رابطه دین و حکومت، نسبت عقل و وحی، ماهیت حکومت و رسالت آن، و پایگاه مشروعیت حکومت.

در بخش دوم، استاد با جمع‌بندی مبانی و مبتنی بر آنها، نظریات مختلف درباره نسبت دین و حکومت دینی را توضیح می‌دهند و پس از نقد این نظریات، به طرح نظریه مختار خود می‌پردازند و حضور حداکثری و سرپرستی همه‌جانبه دین را در حیات اجتماعی بشر اثبات می‌کنند. در ادامه، نظریه نظارت فقیه و نظریه وکالت حکیم - در مقابل نظریه ولایت فقیه - به صورت مستقل و مفصل‌تری نقد می‌شود.

در بخش سوم و آخرین بخش این مجلد، سرفصل‌های مهمی از مباحث علوم سیاسی طرح می‌شود. ساختار حکومت دینی، جایگاه ولایت فقیه و نقش مردم، مهم‌ترین سرفصل‌هایی هستند که استاد در این بخش طرح می‌کنند.

این گفتارها عمدتاً شامل دو دوره از مباحث استاد میرباقری است که در سال ۱۳۷۷ در جمع عده‌ای از طلاب و فضلاء حوزه علمیه قم ایراد گردیده است. از آنجا که این دوره‌ها مستقل از یکدیگر برگزار شده‌اند، برخی اجزاء بحث هم‌پوشانی و تکرارهایی دارند؛ اما برای رعایت انسجام بیشتر و حفظ ادبیات استاد و ساختار ارائه ایشان، حتی‌الامکان از حذف و تقطیع مباحث پرهیز شده است. البته بر حسب ضرورت، تغییراتی در ترتیب جلسات داده شده و در مواردی برخی از جلسات در یکدیگر ادغام شده‌اند.

انتخاب گفتارهای کتاب و تنظیم و تدوین اولیه گفتارها،
نهایی کردن ساختار گفتارها و ترتیب آنها، و کنترل محتوای
کتاب، مراحلی بود که به کوشش حجج اسلام حسن نوروزی،
امیرمحمودی، حسین منسومی و محمدکاظم خواجه احسنی به
انجام رسید؛ تلاش همه این بزرگواران را ارج می نهیم و توفیقات
روزافزون ایشان را از خدای متعال خواستاریم.

کارگروه تدوین حکمت